

9. Яценко С. В. Корецький фарфор у колекції Музею українського народного декоративного мистецтва / Світлана Василівна Яценко // Музейні колекції: історія, дослідження, атрибуція : зб. наук. пр. / за ред. М. Р. Селівачова. – К. : ТОВ «ХІК», 2010. – 324 с. : іл.
10. Chojnacka H. Polska porcelana 1790–1830 / H. Chojnacka. – Warszawa : Krajowa Agencja wydawnicza, 1981. – 64 s.
11. Ryszard S. Porcelana od Baroku do Empiry / S. Ryszard. – Warszawa : Arkady, 1964. – 182 s.

Титаренко Анна. Разновидности форм и декора тарелок старого украинского фарфора Волыни из коллекции НМУНДИ. Стаття посвящена дослідженню тарелок, блюдець, блюдечок, виготовляваних фарфоро-фаянсовими підприємствами Волыни в кінці XVIII – початку XX століття. Розглянуто історію їх виникнення, класифікація в відповідності з розмірами і варіативність декорування. Значительне увагу приділяється характерним рисам просторової організації форм і живописного оформлення, яке створювалося завдяки введенню різних рослинних, квіткових, геометричних, геральдических мотивів і їх елементів. Виявлені і детально описані найбільш часто використовувані типи декора, а також вказані оригінальні нетипові види оформлення предметів. Тщательно проанализовані особливості декора, присущі безпосередньо українським виробам.

Ключевые слова: тарелка, декор, український фарфор, кінець XVIII – початок XX століття, Волинь.

Titarenko Anna. Variety of Forms and Decoration of Plates of Old Ukrainian Porcelain of Volyn from NUFAM Collection. The article devoted to research of plates, dishes, saucers made at porcelain and faience enterprises of Volyn region in the end of XVIII – beginning of XX century. It is also reviewed the history of their origin, classification in accordance with sizes and variability of decorating. Considerable attention is given to the characteristic features of the spatial organization of forms and pictorial design, which was created by using of different vegetable, floral, geometric, heraldic motives and elements. Educated and described in detail the most often used types of decor, and also the original untypical kinds of decorations of objects. It is analyzed peculiarities of decoration of typical products of Ukrainian enterprises.

Key words: plate, decoration, Ukrainian porcelain, the end of XVIII – beginning of XX century, Volyn.

Стаття надійшла до редколегії
16.04.2013 р.

УДК [39:638.2.081(477)+930.2]«17/19»

Сергій Сіренко

Рибальство України другої половини XVIII – початку XX ст.: історіографія питання

У статті проаналізовано науковий доробок українських етнологів другої половини XVIII – початку XX ст. з рибальської проблематики. Визначено коло проблем, що їх вивчали дослідники. Встановлено, що в кінці XIX ст. етнологи виділили основні напрями дослідження рибальства.

Ключові слова: етнографія, рибальство, історіографія, структура дослідження рибальства, знаряддя і способів лову риби в Україні.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз матеріальної культури в етнології передбачає вивчення малодосліджених галузей господарства, зокрема, рибальства. Для цього спочатку потрібно розглянути наявні розвідки з цієї тематики.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченням історіографії рибальства як господарського заняття в Україні й суттєвого елементу народної матеріальної культури займались В. Горленко [1], Т. Печериця [2], А. Дмитренко [3, с. 56–57], М. Лицур [4, с. 6–7; 5], С. Чибирак [6, с. 161–165]. Більшість дослідників переважно розглядали рибальство певних регіонів, а не всієї України, або вивчали доробок науковців, які досліджували рибальство. Такий ступінь розробки цієї теми явно недостатній, і саме тому ця проблема опинилася в центрі нашої уваги.

Мета статті – висвітлити внесок етнографів у вивчення рибальства України з другої половини XVIII до початку XX ст. Ми розглянемо лише перші два етапи розвитку української етнографії (за періодизацією Володимира Горленка [1, с. 3]).

Географія нашого дослідження охоплює всю територію України в її сучасних територіально-адміністративних межах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перші етнологічні відомості про рибальство зафіксував ще в 1774 р. південний загін Великої академічної експедиції 1768–1774 рр., яку очолював учений-природознавець, академік Санкт-Петербурзької академії наук І. Гюльденштедт. Він зазначав у своєму щоденнику про знаряддя та способи лову риби в Російській імперії і зокрема в українських губерніях [1, с. 183; 7, с. 17, 28].

У 1781–1782 рр. Україною подорожував інший академік Санкт-Петербурзької академії наук В. Зуєв. Після експедиції він написав статтю «О бывших промыслах запорожских козаков и наипаче рыбном» [8], у якій зосередив основну увагу на описі знарядь лову і переробки риби у запорожців.

У середині XIX ст. етнограф Олександр Афанасьєв-Чужбинський видав перший етнографічний словник «Словарь малоруського наречия», де згадує рибальські знаряддя лову [9]. У 1855 р. він опублікував свою працю «Очерки охоты в Малороссии». Як вважає відомий український етнолог В. Горленко, «праця була одним із перших досліджень в українській етнографії про мисливство й рибальство українців» [1, с. 290]. У праці «Подорож у Південну Росію», яка складається з двох частин – «Подорож на дніпровські пороги і на Запоріжжя» та «Подорож по низов'ях Дніпра», автор розглядає й рибальство. О. Афанасьєв-Чужбинський звертав більше увагу на промисловий лов, описуючи його детально: знаряддя лову, збут риби, розведення риби в поміщицьких ставках, рибні заводи. Про ловлю для власних потреб дослідник писав зовсім мало. О. Афанасьєв-Чужбинський лише вказував, що населення ловило рибу для власного ужитку, використовуючи прості знаряддя. Цінними, хоча й досить скупими є відомості про спортивне рибальство, які засвідчують, що цей вид рибальства був поширений в Україні у середині XIX ст. серед поміщиків та інтелігенції. Одним із таких рибалок був сам О. Афанасьєв-Чужбинський, який ловив рибу англійською висувною вудкою [10, с. 260].

1862 р. купець В. П. Тищенко для журналу «Основа» підготував статтю «Рибальчі заводи на низу Дніпра», яка, на жаль, не була надрукована. Цю розвідку в 1906 р. знайшов Д. Яворницький в архівах сина Івана Васильовича Тищенка і у 20-х роках XX ст. видав її [11, с. 24]. Автор у статті розповідає про знаряддя лову, досить ґрунтовно змальовує невідний завод. Детальну увагу В. Тищенко звертає і на екологічні (шкідливість деяких снастей) та юридичні питання (заборону законом ловити рибу котами та в'ятерями) [11, с. 27–29]. Надзвичайно важливою є інформація про соціальні відносини рибалок з купцями та суддями-панічами. Останні завдавали багато шкоди рибалкам, про що В. Тищенко пише так: «А панічі – це ті, що на охоту їздять. Інший рушницю тіки за-для виду возе, а в думці коли-б де коти потрусити. Я знаю одного, то ні разу не бачив у его і однієї качки, а рибу то жаден раз в каюці везе. Так з своєю підсакою і їзде. Тією рибкою і жінку і діток нагодує та ще й на базар на продаж висилає» [11, с. 27]. Купці самі приїздили до місць лову і скуповували рибу, що відбувалося у досить цікавий спосіб. Усі охочі купити рибу підходили до отамана ватаги і домовлялися про ціну. Коли сходилися в ціні, починали обговорювати уже ціну жеребка, тобто певної частину улову. Після цього тягнули (кидали) жеребки, і кому діставалося, той купував рибу або перепродавав жеребок [11, с. 36].

У 60–70-х роках XIX ст. етнограф і письменник І. Нечуй-Левицький написав твори «Рибалка Панас Круть» та «Микола Джеря». У першому з етнографічною точністю ідеться про життя рибалки, знаряддя лову та рибальські вірування [12]. Особливо важлива інформація про допоміжний пристрій байбаш, яким вбивали виловлену рибу [12, с. 92]. У другому творі ретельно описано знаряддя лову, звичаї, побут та трудові відносини рибалок Бессарабії [13, с. 26–170]. Подав письменник і маловідому інформацію про будівництво тимчасового заводу, який будували так: «Рибалки набрали сухого очерету, збудували дуже довгий отаманський курінь, загородили загороду для кухаря, на кухарський курінь, закопали в пісок палі, примостили зверху балку й повішали казани. Потім вони забили дві палі з бантиною для кодол, а декотрі рибалки поставили для себе маленькі очеретяні ятки, в котрих можна було тільки сидіти або лежати; потім викопали кабицю, чи піч, для казана з соломою, котрою мазали мережі; поставили мечет, цебто піч для хліба. Це все становище з куренями, очеретяними ятками, з мечетом, з кабицею, з кодільнею, з кухарським куренем загалом звалось куренем... Хазяїн позабивав рядками підтечі для мережі та неводів» [13, с. 115]. Як бачимо, автор детально описав будівництво кухарського куреня, що засвідчує про важливу роль кухаря в громаді. Вагомою є інфор-

мація про ловлю кефалі ериком (штучним каналом, який сполучає озеро з морем): «Починалась тепла тиха осінь. Забродчики попрочищали ерики, повикидали пісок і почали ловити кефаль. Пожирувавши на плавнях, кефаль вже почала вертатись з озера в море. Забродчики ловили її в ериках, заставляючи ерики очеретяними тинками» [13, с. 136]. Отже, ця інформація засвідчує, що ериком ловили не під час нересту, не цілий рік, а лише восени, тобто снасть не є шкідливою.

Досить ґрунтовно досліджував рибальство на Півдні України у другій половині XIX ст. етнограф, історик, археолог та краєзнавець Павло Рябков. Він брав участь у збиранні «Матеріалів для оцінки земель Херсонської губернії». Саме для цього видання йому було доручено протягом липня – жовтня 1889 р. вивчати рибальство на Херсонщині. Результати його дослідження були надруковані в часописі «Сборникъ херсонского земства». У своїх статтях Павло Рябков ґрунтовно описав знаряддя лову, висвітлив основні умови та форми оренди, процес збуту риби та встановлення ціни на неї, запропонував ряд заходів, спрямованих на врегулювання рибного промислу [14–17]. П. Рябков – один із перших, хто розробив класифікацію рибальських знарядь та способів лову. Він поділяє рибальські снасті за способом лову на ставні та плавні, а за матеріалом виготовлення – на снасті з ниток, дерева, очерету, лози, гачків [14, с. 138].

У 80-х роках XIX ст. видатний український етнограф Хведір Вовк досліджував дельту Дунаю. Наслідком цього стало видання 1889 р. в «Кіевской старине» статті «Русскія колоніи въ Добруджі (историко-этнографической очеркъ)», у якій коротко розповідає про знаряддя й організацію лову, етнічні та соціальні відносини між рибачками, визначає види рибальства (велике і мале) [18, с. 316–320]. У цій статті вміщено рідкісний матеріал про святкування найманим рибалкою отримання заробітної плати. Автор цілком слушно вважає, зневага до грошей, яка є головною ідеєю цього звичаю, успадкована від запорожців [18, с. 330–331].

У 1899 р. була надрукована стаття «Українське рибальство у Добруджі» [19, с. 33–52], у якій автор розповів про знаряддя лову, заводи, методи соління та продаж риби і подав їхні замальовки. Хв. Вовк також описав найм отаманом рибальської ватаги, який яскраво демонструє масове зубожіння рибалок. Наймання робітників проходило у шинках. Отаман відразу видавав завдатки, викуповував одягу рибалок із шинків. Деякі наймані робітники йшли в інший шинок і там наймалися на інший завод. Процес наймання рибалок тривав декілька днів і супроводжувався лайками та бійками [19, с. 36–37].

У 1899 р. Хв. Вовк надрукував свою програму дослідження рибальського промислу, у якій піднімається питання про рибальські організації, рибу, знаряддя та способи ловлі [19, с. 4–5].

У 1916 р. Хв. Вовк видав фундаментальну книгу «Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ», у якій є цінні замітки про рибальство [20, с. 459–463]. Ці замітки були включені до «Студій з української етнографії та антропології», що вийшли 1928 р. в Празі і були перевидані 1995 р. у Києві [21, с. 42–45]. У цій книзі автор описав знаряддя та способи лову, які застосовувалися в Україні, серед яких важливими є відомості про кармак та чеканку (доріжку). Перша снасть складається з декількох переметів, якими ловлять за допомогою великих гачків (без наживки). Друга – це довгий мат з оситняку, яким ловлять кефаль [19, с. 45].

У 90-х роках XIX ст. австрійський історик, етнограф, археолог, фольклорист та літературознавець Р. Кайндль надрукував німецькою мовою монографію «Гуцули» та декілька статей про життя гуцулів. Зміст останніх праць своїми словами переказав фольклорист, етнограф, етномузикознавець, академік ВУАН Володимир Гнатюк [22, с. 48–49]. У цих роботах є цінні відомості про знаряддя та способи лову на Гуцульщині [23].

Протягом 1899–1908 рр. було надруковано п'ятитомну працю керівника українського відділу Наукового товариства ім. Т. Шевченка Володимира Шухевича «Гуцульщина», у якій з притаманною для дослідника детальністю описано рибальські знаряддя та способи лову риби в гуцулів [24, с. 250–256].

Методами лову риби в гірських річках Карпат цікавився і письменник І. Франко. Саме про це він писав у науковій статті «Етнографічна експедиція на Бойківщину» [25, с. 68–99] та художніх творах «Щука» і «Як Юра Шикманок брів Черемош» [26, с. 70–76, 424–472]. Великою заслугою автора є докладний опис бойківського знаряддя лову «підхвату» та ловлі остами. Письменник детально висвітлював рибальство, оскільки сам був гарним рибалкою. Він добре розумівся на поведінці риб, знав коли, як і чим її ловити. Йому найбільше подобалося ловити сітками та саками, часто ловив руками, рідше вудкою. Він власноруч виробляв і ремонтував рибальські знаряддя. Існують свідчення, що Іван Франко навіть ловив давнім способом – за допомогою отрути [5].

Цікавився рибальством і фольклорист та педагог Яків Новицький, який на початку минулого століття збирав матеріали про рибальство XVIII–XIX ст. на берегах приток Дніпра [27, с. 120]. Він зазначав, якими знаряддями та способами ловлять, з'ясував причини зменшення риби в Дніпрі. Але найціннішим у його творах є фіксація різноманітних історій про рибаків (наприклад, як рибалка Матвій вовка в човні перевозив) [28, с. 55, 84, 91, 100, 115, 172; 29, с. 307].

На початку XX ст. катеринославський етнолог Василь Бабенко описав знаряддя лову риби та розповів про рибальські прикмети [30, с. 74–77].

Відомий історик, дослідник Запорізької Січі Д. Яворницький, який був водночас і фольклористом, і етнографом, у найвідомішій праці «Історія запорозьких козаків» розповів про рибальські заводи, водойми, знаряддя і способи лову, переробку та продаж риби. Дослідник уперше змалював ловлю козаками риби за допомогою річкової видри, яка відбувалася так: «Зловивши маленьку видру, запорожець привчав її до того, що вона, мов кіт, лягала біля його ніг і навіть спала разом з ним під одягом, котрим укривався козак. Виростивши таку видру, запорожець використовував її для риболовлі: вона входила у воду, здобувала там рибу й поверталася з нею до свого господаря, роблячи це кілька разів підряд» [31, с. 287]. Вперше Д. Яворницький виділив два способи переробки ікри: зернистий та паюсний. Для першого способу брали переважно ікру севрюги, білуги й осетра; очищали її від перетинок перетиранням крізь дротяне сито й солили, як кому було зручно, на свій розсуд [31, с. 287–288]. При застосовуванні другого способу ікру не чистили, а обсипали сіллю і складали шарами в діжку, накривши гнітом. Через певний час шари ікри виймали, банили у воді і в'ялили на сонці, доки вона не ставала твердою [31, с. 288].

Д. Яворницький ще до виходу «Історії запорізьких козаків» почав збирати пісні, думи, приказки, перекази, легенди, анекдоти, розповіді про народну медицину, побут моряків, зокрема рибалок [32, с. 45]. Досить цікаву інформацію про раколовний промисел, яким займалися жінки моряків, та про зимову рибалку містить його робота «Вільні матроси». У цій праці дослідник подав розповіді інформаторів. Зупинимось детальніше на звичаї «Рака женити», який існував у XIX ст. і який крім Д. Яворницького більше ніхто не фіксував. Рака женили на Петра і Павла, влаштовуючи справжнє весілля. Для цього ловили великого рака та рачицю. Їх одягали у весільний одяг, який спеціально виготовляли. Весілля відбувалося в одній хаті, де молодий та молода сиділи на вікні або на стільці. Гості співали, танцювали, жартували. Учасниками церемонії переважно були жінки, рідко чоловіки. Головне завдання цих дійств – сприяти поширенню популяції раків [33, арк. 151–157].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, науковий інтерес до риболовної тематики виник у другій половині XVIII ст. У XIX ст. з'явилися перші етнологічні праці, в яких детально висвітлено будову та способи застосування знарядь лову, громадські відносини, юридичні та екологічні питання, пов'язані з рибальством. Дослідники приділяли мало уваги звичаям, віруванням. У другій половині XVIII – XIX ст. вивчалася лише промислове рибальство. На початку XX ст. увагу звертали й на споживацьке рибальство (ловля для власних потреб). Спортивне рибальство в другій половині XVIII – XIX ст. не вивчалася, хоча активно розвиватися воно почало наприкінці XIX ст. У кінці XIX ст. етологи (найбільшим є внесок П. Рябкова та Хв. Вовка) виділили основні напрями дослідження рибальства: знання рибалок про риб та водойми, знаряддя і способи лову, способи переробки риби, організація лову та продажу риби, архітектурні будівлі заводу, опис човнів, риболовні звичаї, вірування.

Джерела та література

1. Горленко В. Історія української етнографії / Володимир Горленко, Роман Кирчів. – К. : Поліграф Консалтинг, 2005. – 400 с.
2. Печериця Т. В. П. Рябков – дослідник риболовного промислу Півдня України / Т. В. Печериця // Південна Україна XVIII–XIX ст. : записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Запоріжжя : [б. в.], 2001. – Вип. 6. – С. 260–264.
3. Дмитренко А. Колекція рибальських пристосувань у Волинському краєзнавчому музеї / Алла Дмитренко // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. – Луцьк, 2009. – Вип. 4. – С. 56–62.
4. Лицур М. Традиційне рибальство в Східній Галичині (друга половина XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / Лицур М. З. – Івано-Франківськ, 2012. – 16 с.
5. Лицур М. З. Рибальство як форма організації дозвілля української міської інтелігенції Галичини на рубежі XIX–XX століть (на прикладі І. Франка) [Електронний ресурс] / М. З. Лицур, Н. М. Лицур // Вісн. Прикарпат. ун-ту. – 2009. – Вип. 15. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vpu/Ist/2009_15/Statti%2015/115-119.pdf

6. Чибирак С. В. Розвиток етнографічної науки в Наддніпрянській Україні у 60–80-х роках ХІХ століття : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 / Чибирак Світлана Вікторівна. – К., 2012. – 230 с.
7. Гільденштедт Й. Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року / Йоган-Антон Гільденштедт ; [упоряд. А. В. Пивовар]. – К. : Академперіодика, 2005. – 50 с.
8. Зуев В. О бывших промыслах запорожских козаков и наипаче рыбном [Электронный ресурс] / В. Зуев // Казачество XV–XXI вв. – Режим доступа : http://www.cossackdom.com/articles/z/zuev_promisel.htm
9. Словарь малорусского наречия : [А–З] / сост. А. Афанасьев-Чужбинский. – СПб. : [б. и.], 1855. – 176 с.
10. Афанасьев-Чужбинский О. Подорож у Південну Росію : іст. моногр. / О. Афанасьев-Чужбинський. – Дніпропетровськ : Січ, 2004. – 469 с.
11. Тищенко В. П. Рибальчі заводи на низу Дніпра / В. П. Тищенко ; передм. Д. І. Яворницького // Етнографічний вісник. – К. : [б. в.], 1927. – Кн. 5. – С. 24–36.
12. Нечуй-Левицький І. С. Твори. В 3 т. Т. 1 : Дві московки : повість; Рибалка Панас Круть : оповідання; Хмари : повість; Баба Параска та баба Палажка : оповідання; Бідний думкою багатіє : фантазія / І. С. Нечуй-Левицький ; упоряд., вступ. ст. та приміт. Н. Є. Крутікової. – К. : Дніпро, 1988. – 463 с.
13. Нечуй-Левицький І. С. Микола Джеря. Кайдашева сім'я : повісті / І. С. Нечуй-Левицький ; [передм. Н. Крутікової]. – К. : Дніпро, 1987. – 351 с. : ілюстр. – (Б-ка української класики «Дніпро»).
14. Рябков П. Рыболовство въ Херсонской губернии / П. Рябков // Сборникъ Херсонскаго земства. – 1891. – № 1. – Отд. 3. – С. 129–164.
15. Рябков П. Рыболовство въ Херсонской губернии / П. Рябков // Сборникъ Херсонскаго земства. – 1891. – № 3. – Отд. 3. – С. 17–44.
16. Рябков П. Рыболовство въ Херсонской губернии / П. Рябков // Сборникъ Херсонскаго земства. – 1892. – № 3. – Отд. 3. – С. 45–71.
17. Рябков П. Рыболовство въ Херсонской губернии / П. Рябков // Сборникъ Херсонскаго земства. – 1894. – № 3. – Отд. 2. – С. 139–154.
18. Лупулеску. Русскія колоніи въ Добрудже (историко-этнографической очеркъ) / Лупулеску // Кіевская старина. – 1889. – №1. – С. 117–154.
19. Вовк Хв. Українське рибальство у Добруджі / Хведір Вовк // Матеріали до українсько-руської етнології / за ред. Хв. Вовка. – Львів : Друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1899. – Т. 1. – 228 с.
20. Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ / [под ред. : Ф. К. Волкова, М. С. Грушевскаго, М. М. Ковалевскаго та ін.]. – Петроградъ : Общественная польза, 1916.
21. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології / Х. К. Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 336 с.
22. Гнатюк В. [Бібліографія] / В. Гнатюк // Записки наукового товариства імені Шевченка. Т. XXVI, кн. VI. – Львів, 1898. – С. 45–51.
23. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Р. Ф. Кайндль. – Чернівці : Молодий буковинець, 2000. – 208 с.
24. Шухевич В. О. Гуцульщина. 1-ша і 2-га част. / Володимир Осипович Шухевич. – Верховина : [Журнал «Гуцульщина»], 1997. – 352 с. – (Препринт / журнал «Гуцульщина» ; 1997).
25. Франко І. Зібрання творів. У 50 т. Т. 36 / Іван Франко ; ред. М. Д. Бернштейн. – К. : Наук. думка, 1982. – 487 с.
26. Франко І. Зібрання творів. У 50 т. Т. 21 / Іван Франко ; ред. І. І. Басс. – К. : Наук. думка, 1982. – 487 с.
27. Гавриленко Т. Старі форми економічного побуту на Великому лузі / Тодор Гавриленко // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – 1929. – № 3. – С. 118–139.
28. Новицький Я. Твори. У 5 т. Т. 1 / Яків Новицький ; гол. ред. П. Сохань. – Запоріжжя : Тандем-У, 2007. – 502 с.
29. Новицький Я. Твори. У 5 т. Т. 2 / Яків Новицький ; гол. ред. П. Сохань. – Запоріжжя : Тандем-У, 2007. – 507 с.
30. Бабенко В. А. Этнографическій очеркъ народного быта Екатеринославского края / В. А. Бабенко. – Екатеринослав : Тип. Губернскаго Земства, 1905. – 144 с.
31. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / Д. І. Яворницький ; [пер. з рос. І. І. Сварника]. – Львів : Світ, 1990. – 319 с.
32. Олійник М. Фольклористично-етнографічна діяльність Д. І. Яворницького / Марія Олійник // Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 6. – С. 40–47.
33. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8, спр. 48, 72 арк.

Сиренко Сергей. Рыболовство Украины второй половины XVIII – начала XX ст.: историография вопроса. В статье проанализировано научный потенциал украинских этнологов второй половины XVIII – начала XX веков по рыболовной проблематике. Регион исследования охватывает всю территорию Украины в ее современных территориально-административных границах. Определен круг проблем, которые изучали

исследователи. В процессе исследования сделаны следующие выводы: 1) научный интерес к рыболовной проблематике возник в XVIII в.; 2) в XIX в. появились первые этнологические труды, в которых подробно освещены устройство и способы применения орудий ловли, общественные отношения, юридические и экологические вопросы, связанные с рыболовством; 3) исследователи мало внимания уделяли обычаям, верованиям; 4) в XVIII–XIX вв. изучали только промышленное рыболовство; 5) в начале XX в. внимание было сосредоточено на потребительском рыболовстве (ловля для собственных нужд); 6) спортивное рыболовство в период XVIII–XIX вв. не изучалось, хотя активно развиваться оно начало в конце XIX в.; 7) в конце XIX в. этнологи (наибольший вклад внесли П. Рябков и Ф. Вовк) выделили основные направления исследования рыбной ловли: знания рыбаков о рыбах и водоемах, орудия и способы лова, способы переработки рыбы, организация ловли и продажи рыбы, архитектурные здания завода, описание лодок, рыболовные обычаи, верования.

Ключевые слова: этнография, рыболовство, историография, структура исследования рыболовства, орудия лова.

Sirenko Sergij. Fishing of Ukraine in the Second Half of the XVIII – Beginning of XX Century: Historiography of Question. In the article the scientific potential of the Ukrainian ethnology in the second half of XVIII – early XX centuries on fishing issues is analyzed. Area of research covers the whole territory of Ukraine in its present territorial and administrative boundaries. A circle of problems that the researchers studied is defined. During the study, the following conclusions are done: 1) scientific interest in fisheries issues arose in the XVIII century; 2) in the XIX century first ethnological writings, which described in detail the device and methods of using fishing tackle, public relations, legal, and environmental issues related to fisheries were appear; 3) the researchers paid little attention to the customs, beliefs; 4) in the XVIII–XIX centuries dealt only with commercial fishing; 5) at the beginning of the twentieth century the focus was on the consumer fishing (fishing for their own use); 6) sport fishing during XVIII–XIX centuries has not been studied, although it began to develop rapidly in the late XIX century; 7) at the end of XIX century ethnologists (the largest contribution was made by P. and F. Ryabkov Vovk) identified the main directions of research fishing: knowledge about fish and fishing waters, tools and methods of fishing, fish processing methods, the organization of fishing and fish sales, architectural plant building, a description of boats, fishing customs and beliefs.

Key words: ethnography, fishing, historiography, the research structure of fishing gear, guns catching.

Стаття надійшла до редколегії
25.04.2013 р.

УДК 392(477.42=161.2):140.8

Світлана Чибирак

Збереження народних знань і світоглядних уявлень мешканцями Житомирського Полісся

У статті розглянуто проблему набуття та збереження народних знань та світоглядних уявлень поліщуками. Основну увагу звернуто на раціональні знання та ірраціональні вірування, пов'язані з прогнозуванням погоди, вирощуванням продуктів харчування, астрономічними та природними явищами.

Ключові слова: народні знання, світоглядні вірування та уявлення, аграрний календар, поліщуки, Житомирське Полісся, етнографічна експедиція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Народні знання – важлива складова частина етнічної культури українців. Раціональні відомості з різних галузей знань були набуті в процесі багатовікового спостереження за явищами природи, тваринним і рослинним світом, а також у процесі трудової діяльності. Основна роль у збереженні та передачі народного досвіду належала родині. Саме від діда й баби, а також від батьків та інших родичів (рідше сусідів) людина отримувала перші знання про навколишній світ, училася орієнтуватися в ньому, здобувала уміння і навички виробничої діяльності, дізнавалася про способи передбачення погоди, лікування певних хвороб тощо. На думку дослідників, формуванню комплексу народних знань сприяла саме господарська діяльність людей, яка змушувала виявляти закономірності у природі, спостерігати за небесними світилами, пізнавати і тлумачити різноманітні явища навколишнього світу [21, с. 206]. З народними